

„Između ‘ostataka ostataka’ i ‘oživljene Hrvatske’“, iako u knjizi nastoji „pokriti“ znatno šire razdoblje negoli vrijeme od 16. do kraja 17. stoljeća na koje se najizravnije odnose ti pojmovi, a najopsežnije poglavlje u knjizi, peto, posvećeno je zapravo 19. i početku 20. stoljeća. Njegov izraz „osmanlijsko-vlaška agresija“, koji objašnjava poopćenom tvrdnjom da „bez Vlaha osmanlijske provale ne bi bile toliko efikasne“, nedovoljno je izdiferenciran. Činjenica je da su se Vlasi pojavljivali u različitim aranžmanima, gotovo podjednako i na osmanskoj i na habsburškoj strani „ničije zemlje“, da je bilo različitih prigovora na neke manifestacije njihova ponašanja u raznim vremenskim i prostornim kontekstima, ali poznati izvori iz vremena hrvatsko-osmanskoga ratovanja neusporedivo više govore o nevoljama zbog „biesnih Turakah“ kako su se izrazili hrvatski staleži 1527. prigodom cetinskoga izbora Ferdinanda Habsburškog za hrvatskoga kralja. I Marulić je spjevao *Molitvu suprotiva Turkom*, a Vramec primijetio da „pod Zagrebom Turci robiše i Savu pregaziše“, dok u zapisniku Hrvatskog sabora iz 1663. stoji da je „Turčin“ daleko „najljubi neprijatelj imena kršćanskoga“ itd. Te i srodne neizdiferenciranosti u, inače, solidnome tekstu mogu samo izazvati nedoumice, pa nisu osobito preporučljive ako ih se konzekventnije ne protumači.

Unatoč manjim opaskama koje joj struka potencijalno može uputiti, knjiga *Hrvati i Istočno pitanje* Dragutina Pavličevića nudi zadovoljavajuće znanje o temi i primjerenu uporabu stručne terminologije. Podaci i primjeri odgovaraju naslovu i sadržaju, iznose se na jasan način i ukazuju na razumijevanje povijesnoga gradiva. Tekst je koherentan, analiza postoji na pristojnoj razini, a deskripcija je primjerena. Promjene, uzroci i posljedice objašnjavaju se jezgrovito, a objašnjenja i argumenti su dobro organizirani i povezani. „Bez razumijevanja ove problematike ne može se shvatiti sva složenost i dubina hrvatskih nacionalnih integracija pa ni suvremene kontroverze“, stoji na ovitku knjige koja obrađuje Istočno pitanje s posebnim osvrtom na mjesto i ulogu Hrvata u njemu. Osim što tematizira nešto što uvelike pripada prošleme svršenom vremenu, knjiga je pomalo i aktualna jer Balkan još nije sasvim prestao biti potencijalno „bure baruta“, a nisu ni svi zapetljani čvorovi u Jugoistočnoj Europi dokraja razriješeni. Stoga se s podosta pouzdanja može reći da će ovaj cjeloviti prikaz Istočnoga pitanja korisno poslužiti stručnjacima kao priručna sistematizacija potrebnih spoznaja, a privući će zasigurno i pažnju šire čitateljske javnosti.

Željko HOLJEVAC

Ilustrirana povijest odijevanja zapadne civilizacije

John Peacock, Povijest odijevanja na Zapadu. Od antičkog doba

do kasnog dvadesetog stoljeća, Zagreb:

Golden marketing – Tehnička knjiga, 2007, 224 str.

Knjiga *Povijest odijevanja na Zapadu. Od antičkog doba do kasnog dvadesetog stoljeća*, autora Johna Peackocka objavljena je 2007. godine u izdanju zagrebačkog izdavača Golden marketing – Tehnička knjiga. Prevela ju je Ljiljana Šućur-Perišić. Izvornik je

pod naslovom *The Chronicle of Western Costumes. From the Ancient World to the Late Twentieth Century* objavljen 2003. godine u Londonu. Knjiga se sastoji od predgovora autora, osam glavnih poglavlja, ilustriranog glosara engleskih pojmova i popisa literature. Ono što ovu knjigu čini posebno vrijednom i zanimljivom jest preko 1.000 ilustracija u boji koje je nacrtao sam autor. Djelo je nezaobilazan priručnik za studente i sve one koji se bave primijenjenim umjetnostima, odnosno modnim dizajnom, ali je isto tako vrijedan izvor podataka za povjesničare jer oslikava svakodnevni život u kojem je moda oduvijek bila važnom sastavnicom, odnosno oslikava povijest vremena kroz estetsku dimenziju odjevnih predmeta i ukrasa. Sam autor u predgovoru je istaknuo da knjigu nije zamislio kao akademsku povijest odijevanja, pa stoga nije obuhvatio stilove odijevanja proizašle iz narodnih nošnji nego se koncentrirao uglavnom na stil odijevanja srednjega i visokoga sloja, uz neke primjere radničke i seljačke odjeće. Uz samo odijevanje, autor se pozabavio i ukrasima, odnosno nakitom te frizurama. Knjiga obuhvaća četiri tisućljeća ljudske povijesti! Bit ove knjige možda je najbolje ocrtao sam autor, rekavši da mu je cilj bio stvoriti *pristupačnu vizualnu kronologiju glavnih razvoja odjeće na Zapadu*.

Prvo poglavlje prikazuje kako su se odijevali pripadnici drevnih civilizacija. Tu su činovnici iz Egipta, kraljice, princeze i sluškinje, poljodjelci, dostojanstvenici i nadglednici od 2000. do 1700. god. pr. Kr. i od 1500. do 1200. god. pr. Kr. Tkanina koja dominira ovim razdobljem jest lan. Kraljice i princeze nosile su duge kovrčave nauljene perike. Nakit, najčešće narukvicu, nosili su i muškarci i žene. Ovdje je ilustrirano i odijevanje stanovnika stare Krete. Zamjetno je šarenilo i slojevitost u odijevanju, a za žene su karakteristične i ogoljene grudi te bogatstvo nakita. Nosile su se tunike vezane u pasu. Antička Grčka predstavljena je kroz četiri vremenska razdoblja. Tako možemo vidjeti kako se odijevao ratnik oko 460. ili pak dama oko 200. god. pr. Kr. Pomno su opisani različiti načini nošenja tunika, frizure, obuća i nakit. Iza antičke Grčke slijede Babilon i Asirija. Prikazani su svećenici, pučani, stražari, plemići, kraljevi, kraljice i drugi. Babilonski kralj, za ilustraciju, nosio je oko 1200. god. pr. Kr. vezenu odoru s pregačom, širok pojas i remene prekrizene na prsima, a na glavi je imao visoku zlatnu krunu ukrašenu perjem, dok je asirska kraljica 500. god. pr. Kr. odjevena u tuniku vezenu prugastim geometrijskim uzorkom, šal obrubljen resama i teške grivne. Stari je Rim predstavljen u četiri razdoblja, a na kraju poglavlja ilustrirana je odjeća u Bizantskom Carstvu. Sretnije rješenje bilo bi Bizant predstaviti u sljedećem poglavlju, koje obuhvaća srednji vijek, no autor se vjerojatno htio nadovezati na Rimsko Carstvo. Modu u Bizantu predstavljaju vojnik, dama, pučanka, carica, dvorjanin, svećenik, princeza i car. Princeza iz 1100 god. odjevena je u zelenu donju tuniku preko koje dolazi tunika do koljena opasana zlatnim pojasom. Na glavi ima veliku krunu, naušnice i narukvice.

U drugom poglavlju autor ilustrira odijevanje u srednjem vijeku kroz 16 različitih razdoblja. Prikazani su pripadnici mnogih naroda te raznih društvenih slojeva. Vidimo kako se odijevao francuski vojnik oko 1150. ili pak njemačka dama oko 1130. godine. Za sva je ova razdoblja karakteristično šarenilo odjeće, barem kad su viši slojevi u pitanju, bogatstvo materijala i raznolikost frizura i različitih pokrivala za glavu. Burgundska dama u vrijeme gotike, koja teži visini i izduženosti oblika što se najjasnije očituje u arhitekturi katedrala, nosila je na glavi kavicu koja čvrsto prijanja, a preko nje još jednu visoku i šiljastu, s dugačkim velom, haljinu s povlakom s dubokim izrezom u koji su umetnuti komadi prozirne i neprozirne tkanine, donji rub haljine je opšiven, u struku je pripasana širokim zlatnim pojasom.

Treće poglavlje posvećeno je renesansi. U ovo vrijeme moda se već mijenja mnogo brže, pa je tako autor renesansu prikazao u čak 15 različitih razdoblja. U prvoj polovici 15. stoljeća i kasnije bile su u Njemačkoj, Nizozemskoj i Francuskoj kod plemkinja prisutne visoke šiljaste kape s kojih se spuštao veo. Talijanske plemkinje češće su imale male prstenaste kape u boji haljine. Muška je odjeća bila sve bogatija i šarenija, a nosile su se i različite kape. Talijanski mladić s kraja 15. stoljeća nosio je malu crnu kapu ukrašenu brošem, kratak ogrtač s krznenim ovratnikom i orukvicama, zlatan lanac oko vrata, dugačke čarape u nekoliko boja i kožne cipele.

Od četvrtog je poglavlja pa do kraja knjige svako poglavlje posvećeno jednom stoljeću. Šesnaesto stoljeće prati se kroz razdoblja od 10,5 i manje godina, što pokazuje na bogatstvo odijevanja i upućuje na važno mjesto koje je lijepo odijevanje zauzimalo u životu pripadnika viših društvenih slojeva. Odjeća običnog puka i dalje je skromna, najčešće jednobojna ili dvobojna, zagasitih tonova. Muškarci su u prvoj polovici 16. stoljeća odjeveni jednako raskošno i kićeno kao i žene, a katkada i kićenije. Francuski gospodin je sredinom stoljeća imao kratak plavi ogrtač s visoko uzdignutim ovratnikom, vatiranim ramenicama i otvorenim visećim rukavima, sve ukrašeno i obrubljeno zlatnim vrpčama, debelo postavljene hlače, velik nakitnjak s malenim prorezima i zelene čarape. U drugoj polovici stoljeća u modi kod žena bile su strože linije, bogatstvo tkanine i okovratnici. Engleska dama sa samog kraja stoljeća imala je uzdignuti ovratnik od čipke napete na žičani okvir i orukvice obrubljene istom čipkom, svilenu zelenu haljinu ukrašenu vezanim poljskim cvijećem, a ispod haljine širok obruč, tzv. „kolni kotač“, te cipele s visokim drvenim potpeticama.

Peto poglavlje odnosi se na 17. stoljeće koje je podijeljeno na razdoblja od po nekoliko godina. Vidljiva je raznolikost mode ovisno o različitim krajevima Europe. Žene su i dalje nosile ovratnike, a pojavio se i dekolte. U drugoj polovici stoljeća odjeća je obilovala ukrasima poput mašni, čipkastih vezova, bila je puna nabora koji su haljinama davali punoću i raskoš. Muškarci su nosili šešire s velikim obodima ukrašene perjem, ogrtače sa širokim rukavima i čipkaste ovratnike.

U šestom poglavlju autor oslikava 18. stoljeće. Haljine su postale sve raskošnije i sve šire, boje su bile svježije, raznolike. Odjeća je bila puna raskošnih vezova. Sredinom stoljeća nosile su se široke krinoline, čipka, mašne, vezovi. Sedamdesetih i osamdesetih godina nosile su se visoke perike, a frizure su bile vrlo raskošne. U modi su bili različiti ukrasi za kosu. Dekolte je bio sve dublji. Francuska dvorska dama ovoga vremena nosila je šešir s obodom zavrnutim prema gore, ukrašen omčama od vrpce, imala je visoku napudranu periku, a bila je odjevena u ružičasto-zelenu haljinu dekoltiranu od svile i muslina s točkicama, ukrašenu vrpčama i volančićima. Osamdesetih godina napudrane perike više nisu bile modni krik u žena, ali su ih zato nosili muškarci. Nakon francuske revolucije odjeća je postala skromnija, haljine su bile puno uže i nisu bile više tako dekoltirane. Bilo je i manje ukrasa na njima. Francuska dama iz 1791. imala je šešir ukrašen perom i vrpcom, rubac oko ramena vezan na prsima, strukiranu crveno-bijelu haljinu i uskih rukava. Oko struka nosila je širok crni pojas koji joj je sezao do grudi.

U sedmom poglavlju upoznaje se 19. stoljeće. Na početku ovoga stoljeća krinolinama više nije bilo mjesta. Haljine su često ili od muslina ili satena, visoko rezane u struku, svijetlih boja. Nosili su se *puf*-rukavi. Prava predstavnica ove mode je francuska dama iz 1805. godine. Ona je imala frizuru s kovrčama i uvojcima, viseće naušnice i bisernu ogrlicu. Nosila je žutu plesnu haljinu od muslina s dubokim izrezom i visokim strukom

i malim *puf*-rukavima. Skuti haljine bili su dvoslojni, a slojevi različitih duljina, Rub gornjeg sloja bio je ukrašen vezom. Završni dojam davale su duge bijele rukavice i niske salonke. Muška odjeća bila je ozbiljnija. Izostala je ona raskoš i razigranost rokokoja i baroka. Linije su bile stroge, boje pastelne, a na glavi je bio obavezan cilindar. Tridesetih i četrdesetih godinu u modu je na mala vrata ušla krinolina. Postupno su se u modu vraćali obruči. Rukavi su ostali *puf*, ali bili su puno širi. Struk se vratio na svoje prirodno mjesto. Steznici su bili sve čvršći, a uzak struk postao je imperativ. Polovicom stoljeća krinolina je dosegla svoj vrhunac. Bila je raskošna, slojevita, obogaćena volanima, čipkom, vezovima. Njemačka dama iz 1858. nosila je kosu počesljanu od lica, stražnji dio glave bio joj je pokriven čipkastim velom. Oko vrata imala je bisernu ogrlicu u dva niza, a na ruci narukvicu od bisera s kamejom. Bila je odjevena u plavu plesnu haljinu od svilenog tafta s tankim cvjetnim uzorkom crvene boje. Dekolte joj je otkrivao ramena, bio je obrubljen crvenom svilom i s dva reda čipke. Tu su i odgovarajuće čipkaste orukvice. Oprse haljine bilo je ukroćeno ribljom kosti. Korzet je bio nezaobilazan. Ispod skuta ukrašenih brojnim vrpčama nalazila se široka krinolina. Naposljetku, kao modni dodatak, nosila se i lepeza. Sedamdesetih godina krinolina je ponovno ukroćena, ali zamijenili su je *bustle*-skuti skupljeni odostraga i poduprti pomoću jastučića. Potkraj stoljeća, *bustle* je nestao. Haljine su bile jednostavnijeg kroja i izostali su toliki detalji na njima. U žensku su modu ušli kaputići nalik muškima, s istaknutim reverima. Muškarci su cilindar zamijenili polucilindrom. Engleski gospodin s kraja stoljeća nosio je dakle polucilindar, kaput s baršunastim ovratnikom i skrivenim kopčanjem, *raglan*-rukave s uskim orukvicama, prugaste hlače s ušivenim džepovima na bokovima i štap za šetnju. Moda srednjeg sloja oponašala je visoku modu u skromnijem obliku.

Posljednje poglavlje detaljno oslikava 20. stoljeće. Sam početak stoljeća nije se modom razlikovao mnogo od kraja 19. stoljeća. I dalje se nosio korzet, šuširi su bili redovit ukras na ženskim glavama. Boje su bile svjetlije i žive. U šetnji je neizostavan bio suncobran. Oko 1910. korzet je izašao iz mode, haljine su postale kraće, sezale su do gležnja, pa su do izražaja došle cipele. Bilo je to vrijeme jačanja sufražetskog pokreta, žene su postale sve samosvjesnije i hrabrije. Prvi svjetski rat ubrzao je cijeli ovaj proces. Žene su se u velikom broju zapošljavale, mijenjale su muškarce na njihovim radnim mjestima. Odjeća je stoga nužno postala praktičnija i jednostavnija za nošenje. Budući da su bile sve manje razlike u odijevanju žena različitih slojeva, autor od ovog vremena navodi samo narodnost uz ilustrirani lik, a ne i društveni status. Dvadesete godine promijenile su stubokom ženski izgled. Duga kosa više nije bila u modi. Frizura je morala biti kratka, najduže do brade. Nakon cijeloga jednog stoljeća struk je ponovno izgubio svoj prirodni položaj. Ovaj se put spustio. Haljine su bile ravnoga kroja, nisu se isticale obline, te nešto kraće. Nosile su se dugačke ogrlice i perje u kosi, muškarci su nosili jednobojna odijela. Šušir za muškarca više nije bio u modi, ali se zadržao kod žena. Tridesete godine vratile su ženstvenost. Linije haljina su sve više pratile tijelo, vratio se struk, a duljina je bila do pola lista. Torbice su bile nezaobilazan modni dodatak. Žene su počele nositi i hlače. U četrdesetima haljine su dopirale do ispod koljena, a rado su se nosili i kostimi. Engleskinja je 1940. nosila malen šušir bez oboda, ukrašen vrpcom i mrežastim velom, tirkiznu haljinu od rajona s dubokim V-izrezom i tričetvrtnim rukavima. Haljina je imala uzak sašiven pojas, a komad tkanine visio je u naborima s jednog boka. Dama je nosila rukavice i sandale od antilopa s remenčićem oko gležnja. Pedesetih godina vratile su se ženstvene haljine, strukturane i širokog donjeg dijela. U modi su bili elegantni kostimi. I

dalje su se nosili šeširi i rukavice. Muška je odjeća postala ležernija. U šezdesetima skratila se duljina haljine i suknje. Šešir više nije bio tako čest modni dodatak. Žene su sve više nosile hlače. Potkraj šezdesetih i u sedamdesetima vladalo je šarenilo boja, u modi su bila *djeca cvijeća*. Hlače su se pri rubovima širile u trapez. Traperice su nosili i muškarci i žene. Žene su često mogu vidjeti u hlačama i košuljama nalik onima na muškarcima, a preko njih su se nosili puloveri. Knjiga završava kratkim pregledom odijevanja potkraj sedamdesetih i na samom početku osamdesetih godina prošlog stoljeća. Tu je napravljen i manji propust budući da podnaslov podrazumijeva da priča o modnim karakteristikama i promjenama seže sve do kraja devedesetih godina.

Povijest odijevanja na Zapadu pruža nam iscrpan pregled povijesti odijevanja i mode s naglaskom na zapadnoj civilizaciji. Ilustracije impresioniraju brojnošću i izgledom, načinjene su s puno pažnje i obogaćene mnogim detaljima. Opisi ilustracija su isto tako iscrpni i vrlo korisni. Iako ovo nije prava povijest mode, što nije bila niti autorova namjera, knjiga može odlično poslužiti ne samo kao priručnik za kostimografe i dizajnere nego i kao pomagalo za povjesničare u razmatranju određenih aspekata razvoja zapadne civilizacije. Svakako je i vrlo kvalitetna polazišna točka, štoviše dostojan poticaj za izradu prave historiografske studije o povijesti mode i odijevanja u Hrvatskoj.

Željka KRIŽE GRAČANIN

Terminološki rječnik latinskoga pisma

Vocabularium parvum scripturae Latinae, ediderunt JURAJ ŠEDIVÝ et HANA PÁTKOVÁ, Bratislava – Praha: Vlastita naklada, 2008, 111 str.

Kao rezultat višegodišnjeg rada na projektu *Latin Paleography Network – Central and Eastern Europe* objavljen je 2008. godine *Vocabularium parvum scripturae Latinae* (Mali terminološki rječnik latinskoga pisma). *Latin Paleography Network (LPN)* međunarodni je i interdisciplinarni projekt pokrenut 2002. godine s ciljem okupljanja stručnjaka koji proučavaju latinsku paleografiju, odnosno sve vidove latinskoga pisma kroz povijest. U početnim godinama rada na projekt su bili uključeni znanstvenici iz Austrije, Češke, Mađarske, Poljske, Rusije, Slovačke i Ukrajine, a potom i iz drugih zemalja.

Vocabularium parvum scripturae Latinae kao urednici, ujedno i izdavači, potpisuju Juraj Šedivý i Hana Pátková. Na njemu je radila veća skupina znanstvenika iz srednje i istočne Europe. Imenom i zemljom podrijetla to su: Oljga Bleskina (Rusija), Franz A. Bornschlegel (Njemačka), Rūta Čapaitė (Litva), Miroslav Čovan (Slovačka), Juraj Gembický (Slovačka), Dalibor Havel (Češka), Jerzy Kaliszuk (Poljska), Ljudmila I. Kiseleva (Rusija), Renate Kohn (Austrija), Edit Madas (Mađarska), Richard Marsina (Slovačka), Edward Potkowski (Poljska), Helmut Reimitz (Austrija), Jiří Roháček (Češka), Martin Roland (Austrija), Jacek Soszyński (Poljska), Herrard Spilling (Njemačka), Pavel Spunar (Češka), Winfried Stelzer (Austrija), Zoltán Várady (Mađarska), László Veszprémy (Mađarska), András Vizkelety (Mađarska) i Andreas Zajic (Austrija).

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 40

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

 FF press

ZAGREB 2008.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 40

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u prosincu 2008. godine

Naklada

400 primjeraka

